

AKTUALITY PRO PRÁVNÍ PRAXI

DVOJZNAČNÉ PŘÍVLASTKOVÉ VAZBY A ČESKO-NĚMECKÁ DEKLARACE

JAROSLAV CHYBA

1. ÚVOD

Autoři píšící o zvláštích právního jazyka se zpravidla zaměřují na slovník a styl.¹ Relativně málo pozornosti se věnuje gramatické analýze právních textů. V předkládané práci se soustřeďuji na poměrně úzce vymezený problém dvojznačnosti některých přívlastkových (atributivních) vazeb. Na příkladech dokumentuji, že tyto dvojznačnosti mohou být buď typu syntaktického (tj. nejasný vztah mezi větnými členy) nebo sémantického (tj. nejasná funkce přívlastku ve větě). Naznačuji možnosti výkladu takových dvojznačných vazeb a způsoby, jak dvojznačností předejít. V závěrečném odstavci aplikuji poznatky na jeden aktuální problém – rozbor jednoho odstavce česko-německé deklarace.

2. DVOJZNAČNOST SYNTAKTICKÉHO TYPU

Dvojznačnost je zpravidla vyvolána postponovaným přívlastkem, který následuje

- buď za několikanásobným větným členem
- nebo za posloupností postupně rozvíjených větných členů.

¹ Knapp, Viktor: Teorie práva, str. 118 nn. C. H. Beck, Praha 1995.

První případ je typický pro české právní texty. Přívlastek následuje za několikanásobným větným členem a není jasné, zda rozvíjí všechny jeho komponenty nebo jenom poslední komponentu. Příkladem může být prvá věta § 12 odst. 2 zák. č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny: „K umístování a povolování staveb, jakož i jiným činnostem, které by mohly snížit nebo změnit krajinný ráz, je nezbytný souhlas orgánů ochrany přírody.“ Otázka je, zda se atributivní věta „které by mohly snížit nebo změnit krajinný ráz“ vztahuje jen na „jiné činnosti“ nebo i na „umístování a povolování staveb.“ Jinak řečeno: vyžaduje se souhlas orgánů ochrany přírody ke všem stavbám?

Právní doktrína ani aplikační praxe dosud nedospěly k jednotnému výkladu a rovněž nebyla dosud vydána zákonem předvídaná ministerská vyhláška. Mám za to, že uvedenou atributivní větu je třeba vztáhnout i na „umístování a povolování staveb“, a to z následujících důvodů: Dle § 90 odst. 1 téhož zákona by souhlas měl být udělen ve správním řízení. Orgán ochrany přírody by těžko mohl dodržet zásady ekonomiky a přesvědčivosti správního řízení (§ 3 odst. 3 a 4 Správního řádu), kdyby v samostatném správním řízení udělel např. souhlas s přestavbou suterénního bytu na truhlářskou dílnu.

Podobný dvojsmysl je obsažen v § 38 odst. 1 vodního zákona č. 138/1973 Sb.: „Vodohospodářskými díly jsou stavby, popřípadě jejich části, určené k vodohospodářským účelům, zejména a) přehrady, vodní nádrže, studně a ostatní stavby potřebné k nakládání povolovanému podle § 8 odst. 1 b)...“

Problém je shodný s předchozím případem: vztahuje se atribut „potřebné k nakládání s vodami“ jen na „ostatní stavby“ nebo i na „přehrady, vodní nádrže, studně?“ V tomto případě je zřejmě třeba vztáhnout atribut jen na poslední složku, a to s přihlédnutím k uvozující generální definici. Nebeský rybník určený k zadržení vody v krajině je příkladem stavby, určené k vodohospodářskému účelu, a je tedy vodohospodářským dílem, přestože s nakládáním s vodami dle § 8 cit. zákona takové dílo spojeno není.

Uvedené nejasnosti by bylo možno vyloučit použitím dvojice ukazovacího a vztažného zájmena (takový, který, příp. ty, jež apod.) jako gramatických závopek, které vyznačují, ke kterým substantivům se atribut vztahuje.

Druhý případ se v českých právních předpisech v praxi nevyskytuje. K tvorbě dvojsmyslů postupným vršením rozvíjejících větných členů jsou disponovány zejména románské jazyky.

Mezinárodní soudní dvůr se v letech 1951–52 zabýval sporem mezi Iránem a Velkou Británií, která podanou žalobou hájila zájmy Angloiránské naftové společnosti. V první řadě bylo třeba rozhodnout, zda je Dvůr k řešení sporu příslušný.

Velká Británie odvozovala příslušnost Dvora z jednostranného prohlášení íránské vlády (které ratifikoval Majlis, tj. parlament): „*Le gouvernement impérial de Perse déclare reconnaître comme obligatoire la juridiction de la Cour permanente de justice internationale sur tous les différends qui s'élèveraient après la ratification de la présente déclaration au sujet de situations ou de faits ayant directement ou indirectement trait à l'application des traités ou conventions acceptés par la Perse et postérieurs à la ratification de cette déclaration, exception faite pour...*“ (íránská císařská vláda prohlašuje, že uznává obligatorní jurisdikci Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ve všech sporech, které by vznikly po ratifikaci této deklarace o situacích nebo skutečnostech, majících přímý nebo nepřímý vztah k aplikaci smluv a dohod podepsaných Íránem a vzniklých po ratifikaci této deklarace, s výjimkou...).

Otázka je, zda se atribut „*et postérieurs à la ratification de cette déclaration*“ (a vzniklých po ratifikaci této deklarace) vztahuje na „*traités ou conventions acceptés par la Perse*“ (smlouvy a dohody podepsané Íránem) nebo na „*situations ou faits*“ (situace a skutečnosti). Při první interpretaci by se pravomoc Dvora vztahovala jen na smlouvy vzniklé po ratifikaci uvedené deklarace, zatímco při druhé interpretaci by mohla být extendována i na smlouvy dřívější.² Mezinárodní soudní dvůr konstatoval, že čistě gramatickým výkladem je případ nerozhodnutelný. Jako důkaz skutečných úmyslů autora deklarace byl proto Dvorem přijat vnitrostátní íránský právní předpis, který na uvedenou deklaraci navazoval a z něhož vyplývalo, že Írán zamýšlel předkládat Dvoru pouze spory ze smluv, vzniklých po ratifikaci uvedené deklarace.

3. DVOJZNAČNOST SÉMANTICKÉHO TYPU

U dvojznačností tohoto typu je sice jasný vzájemný vztah jednotlivých větných členů, ale nejasná je funkce přívlastku: tj. zda je řídicí substantivum přívlastkem pouze popisováno či charakterizováno (zvýrazněno) nebo též definováno, příp. závazným způsobem vymezeno. Příkladem může být čl. 331 Versaillské smlouvy (zák. č. 217/1921 Sb): „*Prohlašují se za mezinárodní Labe od ústí Vltavy a Vltava od Prahy, Odra od ústí řeky Opavy, Něman od Grodna, Dunaj od Ulmu a každá splavná část těchto vodních sítí, která slouží více než jednomu státu za přirozený přístup k moři, ať už s překládáním s lodí na loď či bez něho, dále průplavy pobočné a koryta plavební, které byly postaveny buď k zdvojení nebo k zdokonalení přirozeně splavných částí řečených vodních sítí, anebo k spojení dvou přirozeně*

² Verzijl, J. H. V.: *The Jurisprudence of the World Court*, vol. II, *The International Court of Justice*, str. 116 nn. A. W. Sijthoff, Leyden, 1966.

splavných částí téhož vodního toku.“ V původním anglickém znění: „*....and all navigable parts of these river systems which naturally provide more than one State with access to the sea, with or without transshipment from one vessel to another, together with lateral canals and channels constructed either to duplicate or to improve naturally navigable section of the specified river systems, or to connect two naturally navigable sections of the same river.*“

Nejasný je význam atributivní věty „*která slouží více než jednomu státu za přirozený přístup k moři*“.

Při definiční interpretaci jsou mezinárodní části definovány tím, že slouží více než jednomu státu za přístup k moři. Mezinárodním tedy při tomto pojetí není poslední úsek takové řeky, který leží celý na území jednoho státu a umožňuje přístup k moři jen tomuto státu.

Při deskriptivní interpretaci nejsou splavné části omezeny státními hranicemi. Uvedená atributivní věta tedy tyto části pouze popisuje, resp. charakterizuje.

Výklad tohoto článku byl v meziválečném období předmětem sporu před Státním dvorem mezinárodní spravedlnosti. Spor se týkal dvou přítoků Odry, řek War-ty a Noteče, které celě ležely na polském území. Polská strana hájila první pojetí a tvrdila, že tyto řeky nemají být považovány za mezinárodní. Opačné stanovisko zastávali ostatní účastníci sporu – Velká Británie, Československo, Dánsko, Francie, Německo a Švédsko. Soud rozhodl v neprospěch Polska v podstatě na základě historických a teleologických argumentů. Mezinárodní říční právo již od Vídeňského kongresu v r. 1815 nesledovalo zvýhodnění států ležících výše proti proudu, ale vytvoření společenství států stejně oprávněných k využití splavných úseků řek.

4. SOUVISLOST S ČESKO-NĚMECKOU PARLAMENTNÍ DEKLARACÍ

V době přípravy tohoto článku parafovali ministři zahraničních věcí České republiky a Spolkové republiky Německo návrh parlamentní deklarace, jejíž Bod 3 (dle textu uveřejněného v denním tisku) obsahuje politování české strany nad excesy při poválečném „*vyhánění a nuceném vysídlení sudetských Němců.*“ Česká strana zejména lituje excesů, které byly v rozporu s elementárními humanitárními zásadami i s tehdy platnými mezinárodními normami, a nadto lituje, že bylo na základě zákona č. 115 z 8. května 1946 umožněno nepohlížet na tyto excesy jako na bezprávné a že následkem toho nebyly tyto činy potrestány. Politování se zřejmě vztahuje na § 1 uvedeného zákona: „*Jednání, k němuž došlo v době od 30. září 1938 do 28. října 1945 a jehož účelem bylo přispěti k boji o znovunabytí*

svobody Čechů a Slováků nebo které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů není bezprávné ani tehdy, bylo -li by jinak podle platných předpisů trestné.“

Ve smyslu výše uvedené klasifikace se jedná o o dvojznačnost sémantického typu. Interpretace může být dvojí:

- buď přívlastek „spravedlivý“ odplatu pouze popisuje (charakterizuje): odplata za činy okupantů nebo jejich pomahačů je spravedlivá a jako taková nikoliv bezprávná
- nebo tento přívlastek definuje (vymezuje), které jednání směřující k odplatě nemá být považováno za bezprávné: totiž pouze takové jednání, které je odplatou spravedlivou.

Dosavadní doktrina i jurisdikce vycházely z druhé interpretace. Za beztrestný byl považován např. boj s ozbrojenými skupinami wehrwolfů aj., které vraždily české obyvatelstvo v některých případech i po 8. květnu 1945. Naopak projevy násilí na bezbranných Němcích byly považovány za trestné (arg.: v řadě případů byly potrestány). Pokud excesy potrestány nebyly, pak při této interpretaci šlo o projev poválečného chaosu, rozvratu státní správy a celkový pokles morální a právní úrovně společnosti, která byla ovlivněna fyzickou likvidací intelektuální elity, šestiletou absencí vysokého školství a právní doktrinou typu „so ist es und so muss es sein denn ich bin gross und du bist klein.“ Vyslovuje-li se při této interpretaci lítost nad nepotrestáním excesů „na základě zákona č. 115 z 8. května 1946,“ pak dospíváme k závěru, že se pod „excesem odporujícím elementárním humanitárním zásadám“ rozumí „odpor vládě násilí“, jemuž v téže deklaraci vzdává čest německá strana.

Vzhledem k absurditě tohoto závěru považuji za pravděpodobné, že vyjednávači deklarace měli spíše na mysli prvou z uvedených interpretací § 1 zák. č. 115/1946 Sb. Toto pojetí však obsahuje jinou absurditu. Deklaraci totiž přijímá sám zákonodárce. Výše uvedená prvá interpretace by tedy byla deklarací autentizována (byť i zákonem nepředvídaným a tedy právně nezávazným způsobem). Zcela konkrétně vyjádřeno: zákonodárce by deklaroval, že se zák. č. 115/1946 Sb. vztahuje i na evidentní excesy.

Konečně rozebíraný čl. 3 deklarace může být chápán ještě třetím způsobem: totiž jako politování nad samotnou dvojsmyslností zák. č. 115/1946 Sb. Proti takovému politování by se těžko dalo něco namítat: zákony by měly být jednoznačné.

Problématické je ovšem při tomto výkladu tvrzení o kauzálním nexu mezi zákonem č. 115/1946 Sb. a nepotrestáním poválečných excesů. Kauzální nexus mezi

dezinterpretací zákona (která byla umožněna jeho dvojsmyslností) a netrestáním uvedených excesů lze totiž konstatovat jen zcela výjimečně u těch případů, ve kterých bylo s odvoláním na zákon č. 115/1946 Sb. zastaveno stíhání. Šitler³ s odvoláním na zprávu ministra spravedlnosti uvádí 30 takových případů, z nichž některé byly později znovu otevřeny a přešetřovány. Dle znění deklarace („*následkem toho nebyly tyto činy potrestány*“) by se tedy paradoxně politování české strany vztahovalo pouze na těch několik málo prokazatelných případů, kdy nedokonalá dikce zákona přímo způsobila nepotrestání excesů. S takovou interpretací deklarace by ovšem nutně musela být nespokojena především německá strana: Avšak ani česká strana by neměla projevovat uspokojení nad touto logickou akrobacií, která jen zatemňuje skutečné souvislosti dějinných událostí.

5. ZÁVĚR

V předkládaném článku byly klasifikovány a dokumentovány některé typy dvojsmyslných přívlastkových vazeb, které se vyskytují v právních textech. Téma je aktuální zejména v souvislosti s česko-německou parlamentní deklarací. Deklarace v tom článku, jímž reaguje na zákon č. 115/1946 Sb., nerozlišuje dostatečně různé interpretace tohoto zákona, které vyplývají ze sémantické dvojsmyslnosti použité přívlastkové vazby. Při přesné práci s textem uvedeného zákona by čl. 3 deklarace musel být formulován podobně jako čl. 2, např. „zákon č. 115/1946 Sb. přispěl k vytvoření půdy pro nedostatečné potrestání...“ Takto formulované politování by se vztahovalo na nespornou skutečnost, že nesprávné chápání uvedeného zákona v některých případech k beztrestnosti excesů přispělo.

³ Šitler, Jiří: Poválečné excesy, politická morálka a česká demokracie. Právo 6. 1. 1997, str. 12.

SUMMARY

Ambiguous Attributive Connections and the Czech-German Parliamentary Declaration**Jaroslav Chyba**

Attributes in legal texts are analysed with respect to possible ambiguous readings. Two possible types of ambiguity are defined: the syntactic type and the semantic type. Examples of both types are given, concerning both the national law and the jurisprudence of the World Court. It is shown that the Czech - German Parliamentary Declaration is influenced by the ambiguous reading of the law 115/1946 Sb.

This specific ambiguity refers to the semantic type. The consequences of the different readings of the law are analysed in the paper.